

Sabor d'històries

Una visita a Santes Creus i una calçotada amb sorpresa il·lustre inclosa conformen aquest recorregut per l'Alt Camp, de la mà de Josep Piera.

Vaig arribar a Santes Creus de nit. M'hi vaig perdre, de camí, entre aquelles carreteres comarcals, fosques i laberíntiques com diuen que eren les nits a l'edat mitjana.

I com de nit tots els paisatges són iguals, aquest el descriuré amb mots de Josep Vallverdú: "Girant la vista entorn ens adonem que aquí, en poc espai, el paisatge se sintetitza tot ell: hi ha tots els elements definidors de l'Alt Camp físic: al cim, una ermita; més avall, una vinya; a la dreta, unes roques i un petit salt d'aigua que alimenta les restes d'un vell molí de paper; un hort amb una figuera, al fons, allí on serpenteja la carretera flanquejada d'atzavares, i més endins dels camps, ametllers i avellaners; per la carretera passa un microbús amb un rètol: 'Orquestra Marabú-Valls'".

Sol i en cotxe, per l'autopista —quanta raó tenia Gonçal Castelló, en definir-la com l'Avinguda dels Països Catalans!—, per entretenir la distància de Gandia a Valls, tenint per única companyia les músiques mediterrànies de Cris Spheeris, anava recreant al meu aire ambients gòtics.

Així, cap al monestir de Santes Creus, pensava en el de la Valldigna, les ruïnes del qual tinc vora casa, i en aquell abat Bonanat, a qui Jaume el Just digué la seua llegendària frase, mentre contemplava aquella enjardinada terra de moros:

—Vet ací que aquesta seria una vall digna per a un monestir del vostre orde.

—Vall digna, certament—respongué l'abat.

D'aquesta fundació cistercenca a la Safor, el 1998 en farà set segles, i ja veurem si som capaços de donar a la data la significació simbòlica que caldria.

Els valencians, educats com hem estat en l'amnèsia —quan no en la manipulació— de la pròpia història, ens agrada que algú ens conte belles aventures d'herois, mancats com estem de records de gestes èpiques. Som com xiquets, encara, en aquestes coses.

I Santes Creus, com també la Valldigna, guarda magnífiques històries, dignes de ser contades amb imaginació i fidelitat alhora. Com és d'injust, que la gent no llegesca certs llibres, com per exemple *Jaume II o el seny català*, d'Ernest Martínez Ferrando, savi,

instructiu, amè, com una excel·lent novel·la.

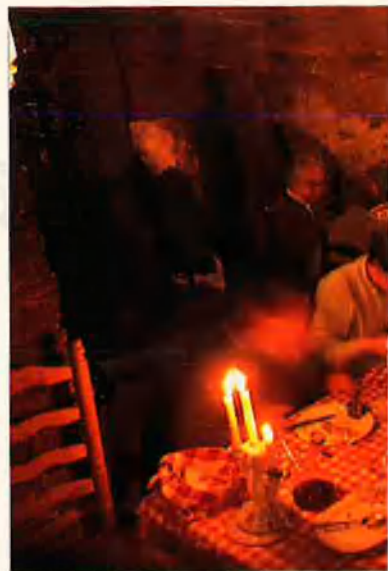
Havia estat més d'una volta, abans, a Santes Creus; però no havia passejat mai els seus voltants, d'hivern i a les fosques. Feia un ventijol tallant provinent de les neus llunyanes. Feia fred i silenci; un intens i fosc silenci literalment monacal.

A l'Hostal Grau m'esperava Rafa Gil, l'ocult fabricant de les imatges que acompanyen aquests mots. No hi havia ningú més, en aquella discreta fonda. L'ambient, però, era escalfat i casolà, les habitacions quasi cel·les. S'hi estava bé. Mentre esperàvem el sopar, miràvem un partit amistós del Barça, on Stòitxkov intentava que Jordi Cruyff es lluïra; els pocs espectadors d'aquell hostel fèiem força per tal que aquell mig juvenil Barça no ens decebés.

Satsifets del partit i del sopar, eixírem a fer un tomb, el fotògraf i jo. Només s'hi sentia la remor de l'aigua, venint de lluny. L'arquitectura emmerletada de Santes Creus, més mur de castell que de convent, tenia una màgia callada, en aquell blanc i negre estel·lat de la nit. Que la nostra conversa anàs, de la crisi del Barça a la Lliga, a les aventures i conquestes de Pere el Gran o Roger de Llúria, no era més que una de les gràcies de la nit. D'aquella nit.

L'endemà, li vaig demanar al propietari com li anava el negoci, si hi parava molta gent. "Sort de les calçotades, que hi duen personal. Abans, encara hi venien famílies amb xiquets desgats, d'estiu, a buscar bons aires i aigües fresques, però ara només volen que la mar. Ara, d'estiu, aquí només sentim les cigales... ric-ric!", deia l'home amb el seu humor matiner, mentre jo pensava que estava bé, això de sentir les cigales tot fent una migdiada sota una oliveira, com el pastor d'una ègloga.

La visita al monestir la férem sols, a primera hora. Mentre el fotògraf no parava d'escollir racons, motius, punts de llum, com desitjant rescatar en aquells murs imatges esborrades, jo li contava històries medievals. Li parlava de Pere el Gran, cavaller i trobador, conquistador de Sicília, des d'on segurament li durien la banyera de porfir que li feia de sepulcre. Li parlava de Roger de Llúria, fidel vassall i company, vencedor de mil batalles, que obtingué per privilegi tenir la seua humil sepultura al costat de qui fou el seu senyor. Li parlava de Blanca d'Anjou,

Dalt, Francesc Català-Roca, nascut a Valls i resident a Barcelona des dels nou anys. Baix, a l'esquerra, Rafael Castells, secretari de la Cambra de Comerç de Valls i expert en això de les calçotades, el qual ens dugué a Cal Ganxo (dalt, esquerra).

RAFA GIL

amant i fidel esposa de Jaume el Just... “un autèntic rècord de fertilitat en haver infantat una desena de fills i morir als 27 anys”, com ha dit Joan Barril.

Ens va passar el matí volant. Quan l'església, d'una sonoritat teatral i gregoriana, s'omplí del guirigall d'una excursió de jubilats, ens vam escapolir corrents, cap a Valls, amb pressa de no fer tard a una cita.

En demanar a Xènia Bussé, periodista i de Valls, algú que em pogués acompanyar a menjar una il·lustre calçotada, no va dubtar en indicar Rafael Castells un expert en la matèria. “És el secretari de la Cambra de Comerç i un dels promotors més actius d'aquests muntatges. Et serà un bon guia. Et sabrà dur on calgui.”

Ni ella ni jo no vam pensar en altres possibles personatges d'origen vallenc, massa inassequibles de lluny, com ara el fotògraf Francesc Català-Roca. L'atzar venturós va voler, si més no, fer la seua, com sol passar sovint en els viatges, més entretinguts quan més espontanis. I l'atzar la va muntar, certament, la sorpresa.

A Valls hi havia mercat, aquell matí. La ciutat, capital de la comarca de l'Alt Camp, tenia l'animació que pertoca en viles d'aquesta condició, creades per a ser precisament mercats i llocs d'encontre, cruïlles de rutes entre l'interior i la mar. D'una ullada apressada, vaig veure'n la vitalitat comercial, amb llustrosos edificis, establiments i aparadors, uns gòtics i solemnes, d'altres modernistes o neoclàssics.

En una llibreria cèntrica, un volum em va cridar l'atenció: *Valls, capital de l'Alt Camp*, un llibre de fotos de Francesc Català-Roca. Me'l vaig prendre i llegir com una revelació. L'autor deia: “un bon text és aquell que ens fa conèixer d'una manera entenedora quelcom d'interessant. El mateix es pot dir pel que fa a la imatge. Una bona foto és com un bon text.” Fent temps, la

Detalls dels capitells del claustre de Santes Creus. “Mentre el fotògraf no parava d'escollir racons, motius, punts de llum, com desitjant rescatar en aquells murs imatges esborrades, jo li contava històries medievals”.

lectura d'aquelles imatges em va entretenir, com en un altre viatge inesperat: un viatge farcit de ressonàncies com només la fotografia sap transmetre.

Sense moure'm, detalls diversos de la comarca –castells, pobles, carrers, costums...–, m'obrien l'apetit de moltes coses. La millor d'aquelles fotografies de Català-Roca, a l'espera com érem d'una calçotada, va ser-ne una en blanc i negre on Joan Miró, amb un somriure satisfet i alegre, despullava precisament un grill de ceba, amb la seua tovallola al coll i ulls de xiquet joïós, com és la seua pintura.

“Hi ha molts menjars de festa en la nostra gastronomia, molts; però no n'hi ha tants on, en el fons i en la forma, la sensació i la teatralitat del plaer siguin tan absolutes, tan alliberadores –i tan savoroses, és clar–, com

en una calçotada. I és que els calçots no solament es mengen amb les mans, s'unten de salsa coenta i es renten amb vi, sinó que arriben a l'ànima o, per no semblar irreverent a ningú, a aquella part inconscient on sempre som criatures, xiquets entremaliats, lliures de convencions repressives, pur goig físic i prou.” Això, semblava dir-nos-ho Joan Miró, des d'aquella magnífica foto.

Per disfrutar d'aquestes i d'altres històries, i per haver vist a TV3 l'exuberant rebombori que havien muntat els vallencs el darrer diumenge de gener, és que vaig voler anar-hi, tirant així cap amunt aquestes passejades pels temps, les geografies i els escenaris del paladar i la memòria.

A la una, puntual, va aparèixer Rafael Castells, la persona que esperàvem. No sabia ni amb qui m'havia de trobar, ja que a penes si havíem tingut una educada conversa telefònica. En entrar per la porta, vaig veure un home relativament jove, amb tota la disposició per a servir-nos i informar-nos del món que envolta les calçotades.

Al cap de poc, doncs, ja sabíem com es conreenaven i es preparaven els calçots, els grills de la ceba dolça, com sabíem també que els romans –Plini, per a ser exactes–, ja parlaven que els brots de les cebes creixien abundants per ells mateixos... al Camp de Tarragona, així com altres històries recents al voltant de l'àpat i les activitats de les calçotades, motiu principal del turisme a Valls i la comarca, d'uns anys ençà.

Amb Rafael Castells vam iniciar una accelerada excursió per aquells parcs recreatius en què s'han convertit les masies més acreditades en açò dels calçots –Masia Vallense, Masia Bou, Casa Fèlix...– tot assistint a l'espectacle de veure com es couen a la flama de les redoltes dels ceps, i com es mengen, talment xiquets

—amb pitet i tot—, aquests ceballots típics; un espectacle d'una sensualitat alliberadora i ingènua, i no sé si dir infantilment eròtica, sense vergonyes, o saborosament i candorosament pornogràfica, per a un foraster del sud com jo, tan amant dels gustos primitius i els combois de festa, en les coses del paladar. “Semblen xiquets, contentíssims de menjar amb les mans, de mascarar-se la cara...”, vaig dir.

“Açò és per obrir-vos l'apetit, és clar. Ara us duré a tastar-los, els calçots. I espero que seran del vostre gust”, ens digué amablement Rafael Castells, mentre ens portava a Cal Ganxo, un antic celler situat en una mena de pobliu desert anomenat Masmolets. I és que el desig, el desig d'una bona calçotada, ens era ja irreprimible.

A l'entrada de Masmolets, tot sentint la flaire apetitosa provinent de les graelles on coïen els calçots, l'atzar va voler preparar-nos una delicada sorpresa. Allí mateix, assegut en un banc de pedra hi havia un vellet simpàtic, amb una cara que semblava eixida d'un capitell del claustre de Santes Creus. Era, ni més ni menys, que Francesc Català-Roca, el fotògraf. Li vaig demanar al nostre acompanyant si ens el podia presentar. Va resultar que, tot i la considerable diferència d'anys, ambdós es coneixien. Català-Roca, afable, no solament va deixar-se fotografiar per Rafa Gil, sinó que acceptava complagut les curioses preguntes que jo li feia. Va resultar que esperava uns amics de Barcelona. “Vaig néixer a Valls, certament, però des dels nou anys que visc a Barcelona. Però m'agrada tornar-hi, sempre que puc. Aquí encara em sento el xiquet de cal retratista, com m'hi deien. Aquest és el meu paisatge, amb els seus marges grisencs i els seus arbres de formes anàrquiques...”

Asseguts entre aquelles parets d'una ancianitat venerable, una estranya i innovadora alegria ens feia sentir-nos bé, com uns amics que es retroben i es saluden després d'un llarg temps sense veure's. Amb tota naturalitat, aquell home ens regalava el seu temps, els seus mots, la seua imatge. “Ara ja no treballo, m'he jubilat. Ara ajudo els meus fills a ordenar l'arxiu de fotografies.”

Acabada la sessió de fotos, Català-Roca va acceptar menjar uns pocs calçots amb nosaltres, com si d'un aperitiu es tractàs. Li vaig dir que acabava d'adquirir un llibre seu, si li importaria dedicar-me'l. I amb la

Dalt, a la dreta, tombes de Pere el Gran i Roger de Llúria. Baix, el claustre del monestir de Santes Creus.

senzilla humanitat dels grans artistes, va acceptar encantat d'escriure'm uns breus mots amb la seua cal·ligrafia tremolosa.

En aquells moments, com sol dir-se, jo em sentia com un xiquet amb sabates noves, com algú a qui han fet un regal que no esperava.

Quan Francesc Català-Roca marxà a veure si els seus convidats hi arribaven, nosaltres vam entrar a Cal Ganxo a fer-nos la famosa calçotada. L'ambient, a l'interior d'aquell vell celler convertit en restaurant, tenia la perfumada atmosfera d'un lloc primitiu i amable.

Els calçots? Els calçots van semblar-me tot un festí. Una bacanal que ens tornava a la infantesa. Un saborós plaer de xiquets. **Josep Piera**

RAFA GIL

